

lerden biridir. *Âyine-i Zürefâ*'da, Babin-ger'in *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*'nde bu kitaptan söz edilmez. Bursalı Mehmed Tâhir esere dipnotta yer vermekte (*Osmanlı Müellifleri*, III, 25) ve Şirvanlı Fâtih Efendi'nin Yeniçeri Ocağı'nın ilgasına dair kaleme aldığı *Gülzâr-ı Fütûhât*'i gördüğünü belirtmektedir. *Gülzâr-ı Fütûhât* Yeniçeri Ocağı'nın ilgası yanında Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin kurulması, yeniçerilerin çirkin davranışları, Bektaşî tekkelinin kapatılması, Bektaşî önderlerinin İstanbul'dan uzaklaştırılması, II. Mahmud'un bazı faaliyetleri ve özelliklerini ihtiva etmekte, eserin asıl konusuyla ilgisi olmayan bazı anekdotlar "lâhika" veya "hikâye" başlığıyla kaydedilmektedir. Bunların dışında eserde Gürcistan, Dağıstan-Şirvan, İran ve Rusya gibi ülkeler ve bu ülkelerde yaşayan kavimler hakkında bilgiler yer almaktadır. Çeşitli yazma nüshaları bulunan *Gülzâr-ı Fütûhât* (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 484; İÜ Ktp., TY, nr. 522, 3645) Mehmet Ali Beyhan tarafından dizin ve müellif nüshasının metniyle birlikte yayımlanmıştır (İstanbul 2001). Beliğ bir ifade tarzı ve şairane bir üslûbu olan Fâtih Efendi'nin *Gülzâr-ı Fütûhât*'ta epeyce şiiri vardır. Metinde Türkçe ve Farsça şiirler, Arapça vezceler yer alır. Şiirleri kuvvetli bir şair olduğu izlenimi verir.

BİBLİYORAFYA :

Hâcegân Defteri, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. K. 184, s. 32; Fatîh, *Tezkire*, s. 319; *Sicill-i Osmânî*, IV, 4; *Osmanlı Müellifleri*, III, 25; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, I, 343; Mehmet Ali Beyhan, "Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı Üzerine Bazı Düşünceler, Vak'a-i Hayriyye", *Osmanlı*, Ankara 1999, VII, 258-272; a.m.f., "Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışına Dâir Bir Risâle: Gülzâr-ı Fütûhât", *Ata Dergisi*, sy. 7, Konya 1997, s. 237-250; Mehmed Ârif, "Rusya ile 1244 ve 1245 Senelerinde Vuku Bulan Harbe Dâir Bir Vesîka", *TOEM*, III/14 (1330), s. 882-904. MEHMET ALİ BEYHAN

ŞİRVANŞAHLAR

(آل شروانشاه)

Doğu Kafkaslar'da
ve kısmen bugünkü Azerbaycan'da
799-1607 yılları arasında
hüküm süren
bir müslüman hânedan.

İlk Şirvanşahlar'ın, Sâsânî İmparatorluğu'nun kuzeydoğudaki topraklarında Sâsânî Devleti'nin kurucusu I. Erdeşîr (226-242) veya Enûşirvân I. Hüsrev (531-579) zamanında tarih sahnesine çıktıkları riva-

yet edilir. Bunların, Sâsânî Devleti'nin kuzey sınırlarının güvenliğini sağlamakla görevlendirilerek şah unvanıyla (Arapça kaynaklarda şirvanşah, şervanşah) hükümdar tayin edildikleri ve Sâsânî hükümdarlarının vasalı sıfatıyla hüküm sürdükleri belirtilmektedir. İlk Şirvanşahlar, V-VI. (XI-XII.) yüzyıllarda kuzeyden Mâverâ-yi Kafkas'a ve Şirvan'a akınlar yapan Türk göçebe aşiretlerine karşı dağ geçitlerini koruyorlardı. Araplar, Şirvan'ı ve Derbend'i fethettikleri sırada söz konusu bölgede Şehriyâr, bazı kaynaklara göre ise Şehrverâz unvanlı bir hükümdar bulunmaktaydı. Şirvan'ın ele geçirilmesinin ardından burada hüküm süren Arap asıllı müslüman Şirvanşahlar'ın ilki Yezîd b. Mezyed b. Zâide eş-Şeybânî olup Hârûnürreşîd tarafından 171'de (787) İrmîniye valiliğine getirilmiş ve bir yıl sonra görevden alınmıştı. Hârûnürreşîd, İbn Tarîf eş-Şeybânî'nin el-Cezîre'deki isyanını bastırarak Yezîd b. Mezyed'i ödüllendirip Azerbaycan, Şirvan ve Bâbülevbâb bölgesine vali tayin etti (183/799). Böylece müslüman Mezyedî Şirvanşahlar hânedanının temelleri atılmış oldu. Belâzûrî, İrmîniye Valisi Saîd b. Selm el-Bâhilî zamanında Şemmâh b. Şücâ'ın Şirvan emîri olduğunu ve Şemâhî şehrinin adını ondan aldığını kaydeder (*Fütûh*, s. 301).

Yezîd b. Mezyed'in 185'te (801) ölümünün ardından yerine oğulları Hâlid ve Muhammed eyaletin idaresini üstlendi. Ancak Hârûnürreşîd daha sonra bölgeye Huzeyme b. Hâzîm'i vali tayin etti. Me'mûn 205 (820-21) yılında Hâlid b. Yezîd'i İrmîniye valiliğine getirdi. Mu'tasım-Billâh, Hâlid'i azledip Haydar b. Kâvûs el-Afşin'i vali yaptı. Vâsiq-Billâh 227'de (842) tekrar Hâlid'i vali tayin edip Tiflis Valisi İshak b. İsmâil'in isyanını bastırmakla görevlendirdi. Onun ölümü üzerine yerine getirilen oğlu Muhammed, İshak karşısında mağlûp olunca azledilip başka valiler görevlendirildi. 242'de (856) Boğa el-Kebîr'in yardımıyla Azerbaycan, İrmîniye ve Arran toprakları yine Muhammed'e verildi. Daha sonra Şirvan eyaletine vali tayin edilen kardeşi Heysem b. Hâlid, 247'de (861) Abbâsî Halifesi Mutevekkil-Alellah'ın katliyle başlayan karışıklıklar sırasında Şirvanşah unvanıyla bağımsızlığını ilân etti. Heysem'in ölümünün ardından yerine sırasıyla oğlu Muhammed ve torunu Heysem geçti. Heysem'in oğlu Ali, Bâbülevbâb hâkimiyiyle beraber gayri müslimlerle savaşırken esir düştü. Ardından fidesiz serbest bırakıldıysa da amcazadesi Ebû Tâhir Yezîd isyan edip Ali'yi tahtından uzaklaştırdı (305/917-18). Ebû Tâhir, Şemâhî yakınlarında kurduğu Yezî-

diye şehri başşehir edindi. Ebû Tâhir'den sonra oğlu Muhammed tahta geçti (337/948-49). Onu sırasıyla oğlu Ahmed ve torunu Muhammed, diğer torunu Yezîd ve oğlu Menûçîhr b. Yezîd takip etti. Kardeşi Ali bir hileyle Menûçîhr'i katlettirip tahta çıktı. Ali'nin 435'te (1043-44) ölümü üzerine yerine kardeşi Kubad geçti. Günümüze intikal etmeyen bazı kaynaklardan faydalanan Münecimbaşı, Şirvanşahlar hânedanının bu kolunun diğer hükümdarlarını şöyle sıralar: Buhtunnasr Ali, Sâlâr (Sellâr) b. Yezîd, 1068'de Gürcistan seferi sırasında Sultan Alparslan'a itaat arzeden Ferîburz ve Ferîdun. Ferîdun hakkında bilgi bulamadığını söyleyen Münecimbaşı, son Şirvanşahlar'dan bahsederken bunların soylarını Sâsânî Hükümdarı Enûşirvân'a dayandırdıklarını kaydeder ve onları iki grupta inceler. Tabaka-i ulyâ adını verdiği birinci grubun en meşhur simasının el-Melikü'l-Muazzam Hâkân-ı Büzürg (Hâkân-ı Ekber) unvanıyla tanınan III. Menûçîhr (1120-1160) olduğunu ve ünlü şair Hâkânî-i Şirvânî'nin ona nisbetle böyle anıldığını belirtir. Eski Bakû Kalesi'nin duvarları III. Menûçîhr tarafından yaptırılmıştır. Şirvanşah III. Menûçîhr, Irak Selçuklularına bağlıydı. Gürcü Kralı IV. David, Şirvanşahlar ile evlilik yoluyla akrabalık kurarak onları Selçuklular'la mücadelede kendi yanına çekmişti. IV. David'in Kıpçak Prensi Şaragan oğlu Atrak'ın kızı Guranduht'la evlenmesi ve ardından 40.000 Kıpçak'ın aileleriyle beraber Gürcistan'a göç ettirilip yerleştirilmesi Selçuklular ve diğer komşu devletlerle mücadelede kendisine önemli güç kazandırmıştı. 588 (1192) depreminde Şemâhî büyük tahribata mâruz kaldı. XV. yüzyılın başında Bakû, Şirvanşahlar hânedanının yeni başşehri oldu. Münecimbaşı diğer Şirvanşahlar'ı şöyle sıralar: Ferruhzâd, Geştâb, Ferâmurz, Ferruhzâd, Keykubad, Kâvûs, Hûşenk. İkinci tabakanın (Derbendî Şirvanşahları) ilk hükümdarı olan Şeyh İbrâhim (1378-1418) Timur'a tâbi olup Karakoyunlular'a karşı Gürcü Kralı Köstendil ve Şeki hâkimi Seyyid Ahmed ile ittifak yaptı. Ancak Kür nehri boylarında yapılan savaşta müttefikler Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yûsuf karşısında ağır bir yenilgiye uğradı (815/1412). Vefatında yerine Sultan Halil (Halîlullah, 1418-1463) ve Ferruh Yesâr (Siyer) (1463-1500) geçti. Tarihçilerin Mezyedî Şirvanşahları dedikleri bu hânedan Arap kökenlidir. Ancak zamanla yerli ailelerle evlenerek onlarla karıştı, Arap kökeninden koptu ve Sâsânî hükümdarlarının soyundan geldiklerini iddia ederek İran adlarını benimsedi.

Safevîler'den Şeyh Cüneyd, Şirvan'ı zapt etmek amacıyla harekete geçtirse de Şirvanşah Cüneyd'i yenerek katletti. Daha sonra Cüneyd'in oğlu Şeyh Haydar da Ferruh Yesâr devrinde Şirvan'a saldırdı, fakat o da sonuç alamadı. Bu yıllarda Osmanlılar'ın Şirvanşahlar'la temas kurdukları bilinmektedir. 906 (1500) yılında Şah İsmâil, babası ve dedesinin intikamını almak için 7000 kişilik bir orduyla Şirvanşah Ferruh Yesâr'ın üzerine yürüdü ve yapılan savaşta Ferruh Yesâr hayatını kaybetti. Şah İsmâil, Bakü ve Şemâhî'yi zaptedip çok sayıda Sünnî'yi katletti. Bu dönemde Şirvanşahlar, Osmanlılar'a başvurarak Safevîler'e karşı yardım talebinde bulundular. Özellikle Kanûnî Sultan Süleyman'ın Irak'ın Seferi sırasında ilişkiler daha da gelişti. Yavuz Sultan Selim de Şirvanşahlar'dan Şeyh II. İbrâhim'e mektup gönderip kendisini halife olarak tanımamasını ve adına hutbe okutmasını istemişti (Feridun Bey, I, 437-444). Kanûnî'yi metbû tanıyan Sultan II. Halil 1534'te vefat edince oğlu Burhân-ı Ali çocuk yaşta olduğundan yerine amcası Ferruh Yesâr'ın oğlu Şâhruh geçti. Genç yaştaki Şâhruh, 944'te (1537) Kalenderoğlu adlı birinin çıkardığı isyanı bastırdı, fakat uyguladığı sert siyasetle halkın tepkisini çekti. Bunun üzerine Şah I. Tahmasb kardeşi Elkas Mirza'yı 20.000 kişilik orduyla Şirvan'a yolladı. Safevîler bölgeyi yağma edip 945 Cemâziyelevvelinde (Ekim 1538) Baykurd Kalesi'ni zaptettiler ve şiddetli savaşlardan sonra on beş yaşındaki Şâhruh'u esir alarak Tebriz'e götürdüler. Tahmasb onu bir süre kalede hapsedti ve 946 (1539) yılında gizlice öldürttü. Şirvan'ın zaptından sonra Şirvanşahlar hânedanı ortadan kalktı ve Şirvan ülkesi Safevî Devleti'ne katıldı. Bununla beraber Osmanlı kaynaklarında Şirvanşahlar'a mensup olarak gösterilen Burhân-ı Ali 951'de (1544) or-

taya çıkıp Şirvan'ı Safevîler'den geri almaya çalıştı. Kanûnî 1548 seferi sırasında ona haberler yolladı ve kendisiyle irtibat kurdu. Osmanlı ordusunun çekilmesinin ardından Şah Tahmasb, Burhân-ı Ali üzerine Ustaclu Abdullah Han'ı göndererek duruma hâkim olmak isterken Burhân-ı Ali'nin bir hastalık sonucu öldüğü haberi geldi. Şirvanlılar, Mihrab adlı birini onun yerine geçirdilerse de Abdullah Han, Şirvan'a girip burada yeniden Safevî idaresini tesis etti (958/1551). Osmanlılar, XVI. yüzyıl boyunca Şirvan'la olan ilgilerini sürdürüp buradaki mahallî liderleri Şirvanşah unvanıyla andılar. 987'de (1579) Ebû Bekir b. Burhân-ı Ali bir süre Osmanlı valisi sıfatıyla görev yaptıysa da 1016'da (1607) Safevî egemenliğinin kesin olarak kurulmasıyla Şirvanşahlar hânedanı sona erdi (hânedanın hükümdar listesi için bk. Bosworth, s. 140-141).

XI. yüzyılda Abbâsî halifelerini ve Selçuklu sultanlarını metbû tanıyan ve sikkelere onların adına yer veren (Kouymjian, s. 342-343) Şirvanşahlar hânedanında siyaset, toplum ve kültür hayatı İran'ın etkisi altına girmiştir. Azerbaycan kültürünün gelişmesi açısından zirve sayılan Şirvanşahlar, XII. yüzyılda tamamen yerli nüfusla karışıp yaşam ve gelenekleriyle mahallî bir hânedan niteliği kazanmışlardır. XI. yüzyıldan başlayarak Moğol istilâsına kadar Şirvanşahlar kendi paralarını darbetirmiş, bunu daha sonra Derbendî Şirvanşahları döneminde (1382-1501) sürdürmüşlerdir. Şirvanşah Devleti'nin başşehri önce Şemâhî ve Yezîdiye idi, XV. yüzyılın başlarından itibaren Bakü oldu. Şirvanşahlar deneyimli, politik, yetenekli, olgun diplomasi ve başarılı yönetimleriyle Selçuklular, Moğollar ve Timurular'ın egemenliği döneminde bile siyasî varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Tâbi oldukları Selçuklular'ın ve

II. Menüçihir'in
555 (1160)
tarihli
sikkesi

ardından Safevîler'e vergi ödeyen Şirvanşahlar iç işlerinde serbestti. Şirvanşahlar'dan I. Ferîburz, III. Menüçihir, oğlu I. Ahistan (Ahsetân, Ahsitan), I. Şeyh İbrâhim ve Halil ünlü diplomat ve devlet adamları olarak tarihte iz bırakmıştır. Araştırmacılar III. Ferîburz, Kâvûs, Şeyh İbrâhim ve Ferruh Yesâr'ın iyi birer kumandan olduklarında hemfikirlerdir. II. Ahistan, Zâhidiye tarikatının piri İbrâhim Zâhid-i Geylânî'ye mürid olmuş ve Güştâsfi'de onun için bir zâviye yaptırmıştır.

Ünlü kaside şairi Hâkânî-i Şirvânî, Hâkânî-i Ekber III. Menüçihir'in himayesine mazhar olmuş ve hükümdar kendisine melikü's-suarâ ve nedîmü's-suarâ unvanlarını vermiştir. III. Menüçihir'in oğlu Celâlüddeve Ahistan'ın isteği üzerine 584 (1188) yılında Nizâmî-i Gencevî *Leylâ vü Mecnûn* adlı eserini kaleme almıştır. III. Menüçihir ve Ahistan dönemlerinde Şirvanşahlar hânedanında Sâsânî gelenekleri güçlenmiş, özellikle kültürel hayatta egemen olmuştur. XI-XIII. yüzyıllarda şehirlerde ekonomi ve kültür alanlarında gelişmeler kaydedilmiş, hükümdarlar bilim, sanat ve edebiyatı teşvik etmiştir. XII. yüzyılda Azerbaycan edebî ekolü ortaya çıkmış, Hâkânî-i Şirvânî, Nizâmî-i Gencevî, Ebû'l-Alâ-yı Gencevî, Felekî-yi Şirvânî; XV. yüzyılda Hâmidî, Kabûlî ve Şemseddin Kâtibî gibi ünlü edip ve şairler yetişmiştir. Şirvanşahlar Devleti'nde resmî dil Farsça'ydı, Arapça dinî alanda kullanılırdı. Konuşma dili olan Türkçe ile XIII. yüzyıldan itibaren şiirler yazılmıştır. Şirvanşahlar dinî geleneklerin ve kurumların geliştirilmesine önem vererek tarikat ve tekkelerin faaliyetlerini desteklemişlerdir. Bu dönemde Pîr Hüseyin ve Muhammed Alî-i Bakûvî gibi din âlimleri yetişmiştir.

Şirvanşahlar
Saray Kulliyesi
Camii
ve türbe binası

Şirvanşahlar şehirlerde dikkati çeken savunma tesisleri, kale ve gözetleme kuleleri yapmışlardır. Öte yandan Şirvan ülkesi doğal şartları, gelişmiş ekonomisi, zanaat ve ticaretiyle öne çıkmıştır. İpek yolu vasıtasıyla milletlerarası ticarî faaliyetler ve kültürel ilişkiler canlılık kazanmıştır. Fakat Moğol işgali döneminde Şirvanşahlar ülkesi gerilemiş, insan kaybı, mesken ve şehirlerin harap edilmesiyle ekonomik açıdan büyük bir çöküş yaşamıştır. Daha sonraki yıllarda ülke ekonomik ve kültürel açıdan eski seviyesine ulaşmaya çalışmıştır. XV. yüzyıl başlarından itibaren Şirvanşahlar hânedanında 100 yıl kadar süren kalkınma ve gelişme aşaması gerçekleşmiş, önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Özellikle Şeyh İbrâhim'in iktidar yılları şehirlerde kültür, sanat ve edebiyat alanlarında bir yükseliş çağı olmuştur. Sultan Halil başşehir Bakü'de önemli bayındırlık faaliyetlerinde bulunmuş, bu arada Şirvanşahlar Sarayı'nı yaptırmıştır (bk. ŞİRVANŞAHLAR SARAYI). Devlet mekanizmasına ve yönetim düzenine önem verilen Şirvanşahlar'da o döneme göre mükemmel bir yasal ve gelişmiş bir idarî düzen mevcuttu. Daha XII. yüzyılda Şirvanşahlar Devleti, Azerbaycan'ın siyasal, ekonomik ve kültürel gelişimi açısından önemli rol oynamaktaydı.

BİBLİYOGRAFYA :

Strabon, *Geografiya* (trc. G. A. Stratonovskogo), Moskva 1964, kn. XI, gl. II. s. 468, 470, 479; Ptoleme, *Geografiya*, kn. V. gl. 2, 8, 11, 14. Vestnik drevney istorii, Moskova 1948, t. 2, s. 252-254; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 300-301; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 17, 122, 124; Mes'ûdî, *et-Tenbîh*, s. 6, 89; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, VII, 49; Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut 1960, s. 600-601; Şerefeddin, *Zafernâme*, Tahran, ts., s. 37, 196, 207, 299-300, 445; Hasan-ı Rûmlü, *Ahşenü't-tevârîh: A Chronicle of the Early Safawis* (nşr. ve trc. C. N. Seddon), Baroda-Kalküta 1931, I, 54; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 437-444; Şeref Han, *Şerefnâme*, Moskova 1967, I, 406-407; *Svedeniya İbrahima Peçevi o Gruzii i Kavkaze* (haz. S. S. Cikiya), Tbilisi 1964, s. 3-4; Münecimbaşı, *Sahâifü'l-ahbâr*, III, 173-179; M. F. Brosset, *Gürcistan Tarihi* (trc. H. D. Andreasyan, haz. Erdoğan Merçil), Ankara 2003, bk. İndeks; J. Marquart, *Erânşahr nach der Geographie des ps. Moses Xorenaci*, Berlin 1901, III, 56, 73, 96, 119; Hadi Hasan, *Falaki-i Shirvâni: His Times, Life and Works*, London 1929; Zeyneloğlu Cihangir, *Şirvanşahlar Yurdu*, İstanbul 1931, s. 150-154; A. Zeki Velidi Togan, *Azerbaycan'ın Tarihi Coğrafyası*, İstanbul 1932, s. 10; V. Minorsky, *A History of Sharvân and Darband in the 10th-11th Centuries*, Cambridge 1958; K. V. Trever, *Oçerki po istorii i kulture Kavkazskoy Albanii*, Moskova-Leningrad 1959, s. 192, 262-264; M. I. Artamonov, *Istoriya Hazar*, Leningrad 1962, s. 52-53, 57-70, 206-217, 250-251; W. Madelung, "The Minor Dynasties of Northern Iran", *CHIr.*, IV, 243-249; D. K. Kouymjian, "A Unique Coin of the Shirvânshâh Minu-

chihir II", *Near Eastern Numismatics, Iconography, Epigraphy and History-Studies in Honor of George C. Miles* (ed. O. K. Kouymjian), Beyrut 1974, s. 339-346; C. E. Bosworth, *The New Islamic Dynasties*, Edinburgh 1996, s. 140-142; B. Dorn, "Versuch einer Geschichte der Schirwanschache", *Mémoires de L'Académie impériale des sciences de St. Petersbourg*, VI. seri: IV, St. Petersburg 1841, s. 533-534; W. Barthold – [C. E. Bosworth], "Shirwân Shâh", *EP²* (Ing.), IX, 488-489; Tahsin Yazıcı, "Hâkânî-i Şirvânî", *DİA*, XV, 168; Mehmet Kanar, "Nizâmî-i Gencevî", a.e., XXXIII, 184.

SARA AŞURBEYLİ

ŞİRVANŞAHLAR SARAYI

Bakü'de

XV-XVI. yüzyıllarda inşa edilen saray.

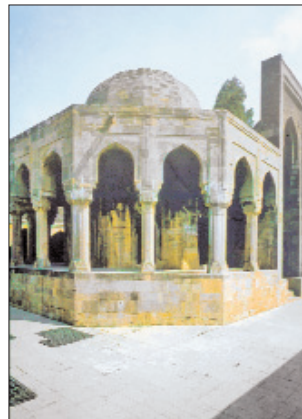
Âzerî-Türk halkının "içeri şehir" diye anıldığı eski Bakü'de yer alan saray çeşitli fonksiyonlara sahip mimari birimlerden meydana gelmektedir. Arazisinde daha erken tarihlî yapıların da bulunduğu anlaşılan, ancak günümüzdeki binaları daha çok XV-XVI. yüzyıllarda inşa edilen ve iki büyük, iki küçük girişi olan saray sur içine alınmış (XIX. yüzyıl) oldukça geniş bir alana yayılan büyük bir külliye'dir. Saray Mescidi'nin yanındaki türbenin taçkapisında adı geçen Mimar Ali'nin sarayı yapan başlıca mimar olabileceği ileri sürülmektedir. Türbeye geçit veren ve 1585 yılında inşa edilen kuzey girişinin üzerindeki kitâbede ise üstat Emîrşah Velyânkûhî'nin ismi geçmektedir.

Sarayı oluşturan birimler topografik açıdan seviye farkı gösteren üç ayrı alan üzerinde kurulmuştur. Denize yakın tarafı daha yüksek bir teras üzerinde olup burada dörtgen revalkı bir avlu içerisinde çepeçevre dolanan sütunlu galerisiyle, sekizgen planda inşa edilmiş sarayın bitişiğinde yer alan ve ondan sonra yapıldığı kabul edilen kuzeydeki divanhâne (XV. yüzyıl ortası) ilk dikkati çeken mimari yapı-

dır. Yapının merkezî sivri tek bir kubbesi vardır. Kubbeli kısmın zemininin altında bir odası bulunduğu gibi avluya açılan ve yerin altına önce eğimli bir yolla inilen, daha sonra bir kuyu şeklinde dimdik yerin içine doğru uzanan bir mahzen-bodrum (zindan [?]) kısmı mevcuttur. Bunun benzerlerine Aşşeron'daki bazı kale yapılarının avlu zeminleri altında da rastlanmıştır. Divanhânenin bir tarafında çatı üzerine çıkan merdiven yer almaktadır.

Binanın süslemeleri dönem üslûbunun en göz alıcı örnekleridir. Taçkapaı mukarnaslarla geçilen istirdide biçimi nişli, taçkapaı yüzeyleri lotus süslemelidir. İçeriye geçit veren basık kapı kitâbeliğinde ve yan nişlerin üzerinde bitkisel süslemeler bulunmakta, kapı içindeki keskin köşelerde geometrik bir friz görülmektedir. Kitâbede Yûnus sûresinin 26. âyeti yazılıdır. Usey-nov, Bretanickiy, Salamzâde ve daha sonra Aslanapa bu divanhâneyi üslûp bakımından Ahlat'taki Emîr Bayındır Kümbeti ile karşılaştırarak kümbetin mimarının Bakü'den gelmiş olabileceğini ileri sürerler. Tercan Mama Hatun kümbetiyle ve bazı Bâbürlü mezar anıtlarıyla da kuruluş bakımından benzerlik vardır.

Şirvanşah Sultanı Halîlullah zamanına (1418-1463) ait olduğu düşünülen sarayın iki katlı harem kesimi ve diğer mekânlarla saray bölümü de bu tarafta (doğu) yer almaktadır (823/1420). XIX. yüzyılda Ruslar mühimmat deposu yapmak için buranın bazı kısımlarını yıkmıştı. Her katta yirmi beşin üzerinde odası bulunan bu bölüm asimetrik iç düzenlemeye sahiptir ve birbirine bağlı birimlerden oluşan karmaşık bir şemadadır. Girişi iki yanı nişli tonoz-kubbelidir. Buradan az ilerideki bir merdivenle sekizgen, ortası açık, ahşap çatılı bir geçiş mekânına girilir. Yanında önü eyvan şeklinde kubbeli bir mekân daha vardır. Diğer mekânlar büyüklük küçük salonlar, odalar halinde bu bölümlerin etrafında yer

Şirvanşahlar Sarayı'nın sekizgen planlı divanhânesiyle taçkapaı süslemesinden bir detay

